

ІСТОРІОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ НАВЧАННЯ

У статті здійснено історико-критичний аналіз тенденцій, теоретико-практичних підходів щодо розв'язання проблеми підготовки вчителя початкових класів до забезпечення наступності навчання дітей. Визначено внесок у розроблення досліджуваної проблеми відомих діячів психолого-педагогічної науки. З'ясовано особливості формування змісту загальнопедагогічної теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи у другій половині XIX – першій третині XX ст. Виокремлено сутність її психологічної складової на основі аналізу наукового доробку представників вітчизняної школи експериментальної педагогіки.

Ключові слова: вчитель початкової школи, загальнопедагогічна підготовка, складові змісту фахової освіти, організаційні засади професійної підготовки.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів реформації освітньої площини в наш час є підготовка конкурентноспроможного фахівця, відкритого до інформаційних та організаційних новацій, мобільного щодо накопичення та впровадження у практику новітнього науково-педагогічного досвіду. Сучасна початкова й дошкільна освіта особливо гостро відчують потребу у фахівцях нової формації, які будуть спроможні реалізувати особистісно орієнтовану стратегію взаємодії у найбільш сензитивні періоди людського онтогенезу, забезпечити наступність навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Парадигмальні напрямки реорганізації та оптимізації підготовки педагогічних кадрів детально сформульовані на державному рівні. Провідні педагогічні заклади враховують їх у навчальних планах фахової підготовки учителів-початківців. Проте особливої значущості набуває проблема вивчення в Україні науково-педагогічної спадщини з метою реалізації майбутніми педагогами організаційно-методичного забезпечення наступності навчання дітей дотичних вікових груп.

Метою статті є системний ретроспективний аналіз процесу виникнення і формування у вітчизняній педагогічній практиці уявлень про необхідність цільової психолого-педагогічної підготовки вчителів до взаємодії з дітьми 6 – 7-річного віку. Предметом історико-критичного аналізу обрано проміжок часу, який ми пов'язуємо зі становленням та історичним розвитком проблеми підготовки вчителя початкової школи загалом, а також зі створенням організаційних і змістових умов підготовки вчителя до забезпечення наступності навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, конкретно це друга половина XIX – перша третина XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемно-історичний аналіз тенденцій, теоретико-практичних підходів до розв'язання проблеми підготовки вчителя в Україні започаткований у працях Н. М. Дем'яненко [1], О. В. Сухомлинської [2], Л. О. Хомич [7] та ін. Сучасні ретроспективні дослідження, спрямовані на вивчення першооснов виокремлення змісту й організаційних засад підготовки вчителів початкових класів, набувають особливої ваги сьогодні, оскільки пов'язані не лише із виключно пізнавальними інтересами, а й порушують питання доцільності використання кращих вітчизняних традицій у сучасній практиці навчальних педагогічних закладів.

Виклад основного матеріалу. В історії педагогічної думки становлення проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи правомірно пов'язують з реформаційними процесами в освітній галузі, які активно розпочалися у 60-х рр. XIX ст. [1; 2; 7].

Зростанню суспільної зацікавленості проблемами підготовки вчителів початкової школи сприяв рух наукової громадськості за реформу школи. Про незадовільний стан справ у цій галузі свідчили, зокрема, доповідні записки відповідальних за навчальні округи. М. І. Пирогов, ініціюючи перед Міністерством народної освіти необхідність створення педагогічних шкіл, був переконаний у тому, що успіх будь-якої освітньої справи, в першу чергу, залежить від належним чином підготовлених учителів, щодо яких висував певні вимоги: достатня загальна та спеціальна підготовка, здатність до саморозвитку й самоосвіти, вдосконалення педагогічної майстерності, власного культурного й морального розвитку тощо.

М. І. Пирогов також одним із перших обґрунтовував потребу налагодження навчально-виховної взаємодії з дитиною на основі всебічних знань про її психічний склад, закономірності розвитку, фактори, які є визначальними для формування особистості. Він наголошував на тому, що дитина – це цілісна автономна особистість, враховувати її інтереси дорослим необхідно обов'язково. Науковець писав: "Якщо діти не володіють ні силами, ні способами порушення законів нашого життя, то й ми не маємо права безкарно й довільно нехтувати визначеними законами світу дітей ... Особистість однаково недоторканна і у дитини, і у дорослого" [3, с. 32-33].

Доречно зауважити, що М. І. Пирогов у межах реформаційних процесів 60-х рр. XIX ст. запропонував власний проект демократичних перетворень шкільної системи. Утверджуючи ідею "загальнолюдської гуманітарної освіти", лікар-педагог пропонував будувати систему освітніх закладів із забезпеченням можливості переходу учнів з одного типу навчального закладу до іншого. Таким чином,

системоутворюючим принципом реформування й побудови системи освіти М. І. Пирогов вважав наступність переходу від навчального закладу початкового рівня до вищого і, водночас, завершеність освіти кожного ступеня [1, с. 75-76].

Проблемами удосконалення фахової підготовки педагогів також опікувався основоположник педагогічної науки та нової народної школи К. Д. Ушинський. Він писав: "Найсуттєвішим недоліком у справі російської народної освіти є нестача гарних наставників, спеціально підготовлених до виконання своїх обов'язків" [6, с. 81]. Власне бачення розв'язання цієї проблеми К. Д. Ушинський висловив у "Проекті учительської семінарії", де обґрунтував необхідність відкриття вчительських семінарій, заснування педагогічних факультетів при університетах, висвітлив організаційні, дидактичні аспекти педагогічної освіти й методики викладання у народній школі. Видатний педагог також сформулював вимоги до особистості вчителя початкового народного училища, наголошуючи на важливості оволодіння майбутніми педагогами педагогікою та методикою початкового навчання, знаннями з психології, анатомії та фізіології дитячого віку. Теоретична підготовка, за переконанням науковця, буде ефективною лише за умови її тісного зв'язку із практикою підготовки фахівців. К. Д. Ушинський, таким чином, наголошував на необхідності створення при вчительській семінарії зразкової початкової школи, а після закінчення семінарії вважав доречним проведення річного педагогічного стажування колишніх семінаристів за консультативної підтримки викладачів [7, с. 24].

Загалом період кінця XIX – початку XX ст. ознаменувався прагненням громадськості, уряду розширити мережу закладів педагогічної освіти. Так, у другій половині 60-х рр. XIX ст. Міністерство народної освіти з метою збільшення кількості фахівців у сфері початкової народної освіти почало відкривати дворічні педагогічні курси при гімназіях і повітових народних училищах (у 1870 р. реорганізовані в учительські семінарії). До переліку педагогічних дисциплін у навчальний план таких курсів було включено предмет "Основні положення про виховання і методики початкового викладання", змістом якого на першому році навчання були: короткі відомості з психології про виховання і навчання; поняття про навчання і виховання; початкове навчання в системі народної освіти; загальні правила дидактики щодо учнів, навчальних предметів і самого вчителя; на другому – окремі питання дидактики (методи і прийоми навчання, навчальні плани і програми початкової школи) і методики визначених предметів [7, с. 26]. У якості практичної підготовки передбачалося відвідування й аналіз уроків при повітових і парафіяльних училищах, а також проведення курсантами пробних уроків з їх наступним обговоренням.

Фаховою підготовкою вчителів у другій половині – наприкінці XIX ст. займалися також учительські семінарії Міністерства народної освіти ("Положення про вчительські семінарії" (1870 р.), "Інструкція для вчительських семінарій" (1875 р.)). При семінарії створювалося базове початкове училище, в якому учні проходили педагогічну практику (спостерігали за методикою проведення уроків, аналізували їх разом із учителем і методистом, проводили пробні уроки і додаткові заняття з учнями, які не встигали). Дослідники стверджують, що уніфікованих програм у вчительських семінаріях не було [7, с. 28]. Особливим змістом був насичений курс "Головні основи педагогіки", який складався з кількох розділів: обґрунтування педагогіки; фізичне виховання дітей; гігієнічні умови шкільного приміщення; аспекти розумового виховання; моральне виховання; дидактика (завдання і засоби навчання, загальні й окремі дидактичні методи); зміст початкової освіти; вивчення навчальних планів і програм, окремих методик; ознайомлення із біографіями деяких відомих педагогів та розкриття значення їхньої діяльності в історії розвитку початкової освіти тощо.

Учительські семінарії в означений період також були утворені в різних губерніях завдяки ініціативі земських зібрань. У сфері сприяння професійній освіті земства також практикували: а) річні вчительські курси, або курси під час літніх канікул, на які для читання лекцій запрошувалися провідні лектори тогочасних університетів; б) видавничу діяльність (спеціальні посібники, журнали); в) з'їзди фахівців у сфері народної освіти [2, с. 42-46].

Поширення середньої жіночої освіти в Україні ("Положення про жіночі гімназії та про гімназії Міністерства народної освіти" (1870 р.) також сприяло збільшенню контингенту вчителів початкової школи. При жіночих гімназіях (згодом – інститутах) з цією метою передбачалося створення восьмих педагогічних класів. Відомо, що в останніх за основу фахової підготовки використовували "Програму педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів" К. Д. Ушинського (1870 р.). Специфіку діяльності педагогічних класів при жіночих гімназіях, зміст педагогічної освіти, організаційну структуру та методику роботи розробляв також один із засновників і фундаторів жіночої педагогічної освіти К. В. Єльницький. Власне, педагогічна освіта розпочиналася у сьомому класі з ознайомлення із фундаментальним курсом "Загальна педагогіка", який служив основою для наступної теоретичної і практичної підготовки майбутніх учительок у восьмому класі, а також із методикою навчання грамоти і арифметики. У сьомому класі також було передбачено можливість учениць працювати в народних початкових школах. Теоретична підготовка впродовж восьмого класу передбачала подальше студіювання педагогіки, написання рефератів, творів на педагогічну тематику, вивчення загальноосвітніх навчальних предметів та методики їх викладання, самостійне ознайомлення з підручниками для початкової школи та їх

дидактичний аналіз тощо, а практична – відвідування уроків у молодших класах початкової школи, написання конспектів уроків, складання програм пробних уроків та їх проведення, спостереження за учнями початкових класів, організацію ігор з дітьми. Побутувала практика закріплення двох-трьох учениць за окремими класами, де вони впродовж року працювали помічниками вчителя, а наприкінці кожного півріччя складали звіт про виконану роботу, у якому фіксували індивідуальні спостереження під час роботи з дітьми [7, с. 26-27].

Своєрідною тенденцією кінця XIX ст. можна вважати розробку змісту курсів загальнопедагогічних дисциплін для майбутніх учителів початкової школи. Особливу роль у становленні змісту теоретичної підготовки майбутніх педагогів мали університети та педагогічні заклади при них, які, за висловом Н. М. Дем'яненко, були "акумуляторами наукової думки" [1, с. 72]. Професорсько-викладацький склад цих навчальних закладів безпосередньо був причетним до розробки змісту навчальних курсів, навчальних планів, рукописів підручників, навчальних посібників, що розглядалися й рецензувалися училищними комітетами університетів і впроваджувалися у практику викладання. Варто наголосити, що професори університетів, які викладали педагогіку (С. А. Ананьїн, О. М. Гіляров, С. С. Гогоцький, В. В. Зеньківський, Ф. Зеленогорський, М. О. Лавровський, М. М. Ланге, О. Ф. Музиченко, І. О. Сікорський, П. Т. Тихомиров та ін.), за власної ініціативи або ж на запрошення дирекції інших закладів, читали авторські лекції у педагогічних інститутах, на педкурсах, вищих жіночих курсах й доволі часто самостійно клопотали про відкриття чергових навчальних педагогічних установ [1, с. 126-133].

Прикметною рисою загальнопедагогічної підготовки вчителів кінця XIX – початку XX ст., на нашу думку, стало зародження тенденції до виокремлення й структурування змісту її психологічної складової. Вважаємо, що в означений період цей процес відбувався за двома напрямками:

1) насичення навчальних курсів, які викладалися в рамках теоретичної підготовки майбутніх учителів, новітніми відомостями з вікової, педагогічної та експериментальної психології, психофізіології, гігієни та експериментальної педагогіки (згодом, у першій третині XX ст. у навчальних програмах підготовки вчителів ці відомості викладатимуться в рамках навчального курсу "Педологія");

2) створення навчальними закладами та різними науковими товариствами лабораторій експериментальної педагогіки та психології для безпосередньої організації майбутніми учителями "всбічного вивчення психофізіологічної природи дітей та умов їх розвитку і виховання за допомогою точних природничо-наукових методів і розповсюдження в суспільстві наукових відомостей про природу дитячої особистості й психологічні основи виховання і навчання" [4, 1].

Провідними науковцями, які внесли вагомий вклад у становлення та розвиток шкільної справи на психологічному підґрунті, а відтак – вдосконалення фахової підготовки педагогів, по праву можна вважати представників вітчизняної школи експериментальної педагогіки та їх послідовників: С. А. Ананьїна ("Інтерес до вивчення сучасної психології і педагогіки", 1915 р.), М. Х. Весселя ("Дослідна психологія у застосуванні до виховання і навчання", 1862 р.), П. Ф. Каптерева ("Педагогічна психологія для народних учителів, вихователів і виховательок", 1881 р.), О. Ф. Лазурського ("Природний експеримент і його шкільне використання", 1918 р.; "Шкільні характеристики", 1908, 1913 р.), О. П. Нечаєва ("Сучасна експериментальна психологія у її приналежності до питань шкільного навчання", 1901 р.), І. О. Сікорського ("Психологічні основи виховання і навчання", 1909 р.) та ін. Свої науково-практичні спроби ці вчені спрямовували на реалізацію дійсної мети експериментальної педагогіки – поваги до особистості дитини, її індивідуальності, необхідності узгоджувати висунуті на адресу дитини шкільні вимоги з її можливостями та здібностями.

Не зважаючи на докладені зусилля громадських організацій, окремих осіб, започатковані Міністерством народної освіти реформації в системі педагогічної освіти, початок XX ст. був позначений недостатньою кількістю вчителів початкової школи і низьким рівнем їх фахової підготовки. Увага наукової й освітянської громадськості була зосереджена, в першу чергу, на питаннях оптимізації й уніфікації змісту загальнопедагогічної підготовки майбутніх фахівців в учительських семінаріях та інститутах, а також на можливості виокремлення й структурування змісту її педологічної складової.

Одним із перших проект реорганізації педагогічної освіти (зокрема й учительських семінарій) запропонував у 1905 р. Д. І. Менделєєв. Його ініціатива передбачала створення т. зв. "Училища наставників" – закладу, орієнтованого на підготовку вчителів. Особливої уваги в системі загальнопедагогічної підготовки таких закладів відомий російський педагог надавав вивченню педагогіки і методики початкового навчання, а також був переконаним у тому, що до педагогічної праці слід залучати лише тих претендентів, які мають свідоме прагнення до науки [7, с. 33].

Питання про модернізацію системи підготовки вчителя порушувалися також на державному рівні (законопроект Держдуми "Про запровадження загального навчання в Російській імперії" (1911 р.)) й ставали предметом обговорення зібрань фахівців, причетних до освітньої сфери. Так, зокрема, на з'їзді директорів учительських інститутів та семінарій у 1910 р. було затверджено нові навчальні плани і програми для цих закладів, що безпосередньо структурували зміст загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів. Передбачалося, що курс педагогіки в структурі загальної теоретичної підготовки викладатиметься на другому і третьому курсах по 2 і 3 год. щотижня відповідно, а педагогічна практика –

на третьому курсі по 11 год. щотижня. Було також вдосконалено програму з педагогіки шляхом виділення чотирьох самостійних розділів: "Загальна педагогіка" (основні поняття педагогіки, виховання, його різновиди та чинники, основні поняття психології, її методи і джерела, класифікація душевних явищ (пізнання, відчуття, воля); "Дидактика" (ознайомлення з організацією навчального процесу учнів); "Училищезнавство" (уявлення про структурну організацію школи та її підрозділи); "Історія педагогіки" (вивчення історії російської педагогіки, а також особливостей навчання і виховання у зарубіжних країнах в історичній ретроспективі) [7, с. 33-34].

У досліджуваній період також отримала поширення тенденція популяризації вищої жіночої освіти, що отримала свій поштовх у другій половині XIX ст. й остаточно усталилася завдяки революційним подіям 1905-1907 рр. Через брак місць в університетах, до яких жінки отримали доступ у якості вільних слухачок, упродовж першого десятиріччя XX ст. по всій імперії масово стали відкриватися вищі жіночі навчальні заклади, третина з яких розташовувалася в Україні. Так, наприклад, у 1905 р. у Києві були організовані приватні річні Вищі вечірні жіночі курси А. В. Жекуліної, а у 1913 р. при них відкрито Педагогічне відділення (очолював Т. Г. Лубенець) із трирічним терміном навчання та трьома підрозділами: керівників дитячих садків, учителів вищих початкових училищ, учителів середніх шкіл [1, с. 152-153]. Загальнопедагогічна підготовка на цих курсах мала певну специфіку: існували т. зв. загальні та спеціальні навчальні курси для слухачок. Загальні предмети – загальна педагогіка, історія педагогіки, дидактика, школознавство, психологія (загальна, індивідуальна, психологія дитячої душі), етика та естетика, логіка, анатомія, шкільна гігієна, педагогічна патологія – вивчалися усіма слухачками, а спеціальні викладалися окремо для кожного підрозділу й передбачали ознайомлення слухачок зі специфічними методиками, підручниками, опанування технології організації навчального процесу у відповідних майбутньому фаху закладах. Половина навчального часу на Педагогічному відділенні відводилася практичним заняттям, які були досить багатоплановими й передбачали, наприклад: науково-семінарську роботу з педагогіки, психології, методик спеціальних предметів, практичні заняття із загальної, дитячої та експериментальної психології у психологічній лабораторії; відвідування навчально-виховних закладів, які відповідають обраній спеціальності; складання планів-конспектів уроків та їх самостійне проведення тощо.

Одним із провідних закладів приватної вищої жіночої освіти досліджуваного періоду в Україні був Фребелівський педагогічний інститут (1907 р.), очолюваний І. О. Сікорським. Цей заклад із дворічним терміном навчання згідно зі Статутом готував "виховательок-фребелічок і керівників дитячих садків" [1, с. 155]. Унікальність інституту полягала у забезпеченні глибокої та комплексної теоретичної психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів у сфері дошкільного виховання й початкового шкільництва ("Вступ до експериментальної дидактики", "Школознавство" О. Ф. Музиченко; "Історія педагогіки" С. А. Ананьїн; "Педагогіка", "Логіка", "Педагогічна психологія" В. В. Зеньківський; "Теорія дошкільного виховання" Н. Д. Лубенець; "Теорія педагогіки", "Дошкільне виховання" С. Ф. Русова; "Душа дитини", "Вчення про дітей, важких у виховному відношенні" І. О. Сікорський та ін.). Разом із тим, окрім глибокої теоретичної підготовки майбутніх фахівців, особливого акценту набував її практичний аспект. Це ставало можливим за рахунок створення педагогічної амбулаторії, лабораторії експериментальної психології з найсучаснішим на той час обладнанням. Їх метою було всебічне психолого-педагогічне обстеження дітей педагогом-психіатром у присутності слухачок і за їх безпосередньої участі, надання педагогічних консультацій та порад батькам і вчителям [1, с. 158]. Водночас, вони служили методичною базою практичних занять із лабораторної психології. Гарною основою для ґрунтовної практичної підготовки слухачок також були створені при закладі дитячі установи (дитячий садок, початкова школа, дитячий будинок, вище початкове училище). Варто наголосити, що основні предмети загальнопедагогічної підготовки, методики різних дисциплін, "Загальна психологія", "Психологія дитячого віку" викладалися на конкретних прикладах з життя і навчання дітей. Слухачки невеликими групами відвідували заняття в дитячому садку, уроки в школі, а два дні на тиждень кожна з них самостійно займалася із двома дітьми. Практикувалося також проведення занять за покращеною Фребелівською системою у молодших і старших групах дитячого садка для дітей 4 – 7 років, ігор, "вдосконалення виховних прийомів і викладання у дитячому садку і початковій школі" [1, с. 159].

Подальші реформації системи освіти були пов'язані з революційними подіями. У 1917 р. за часів УНР Центральною Радою було прийнято закон, згідно з яким учительські семінарії було реорганізовано у середні школи із педагогічною освітою і 4-річним терміном навчання. Ці навчальні заклади продовжували готувати педагогів для нижчих початкових шкіл. У 1918 р. з цією ж метою почали створювати також короткотермінові вчительські курси. Вчителів вищих початкових шкіл готували вчительські інститути, а також одно- і дворічні педагогічні курси.

У 1919 р. при Наркомосі України створюється комісія для реформування вчительських інститутів, семінарій і короткотермінових курсів. Результатом її діяльності стали, зокрема, наступні реорганізації, зафіксовані у постанові "Про перебудову педагогічної освіти в республіці": учительські семінарії перетворилися на трирічні вищі педагогічні школи, призначені для підготовки працівників соціального виховання, дошкільних закладів, трудових колоній, учителів початкових класів усіх типів шкіл [7, с. 44].

Відповідно, змін зазнали навчальні плани і програми, до яких додалися нові курси: соціальне виховання, єдина трудова школа, вивчення праць класиків марксизму-ленінізму, декретів уряду, постанов компартії про народну освіту тощо [7, с. 45].

1920-ті рр. також відзначилися реформами освітньої площини, які були скеровані I Всеукраїнською нарадою з питань освіти й знайшли відображення у двох основних документах, які вносили кардинальні зміни у систему народної освіти: "Декларація Наркомосу УРСР про соціальне виховання дітей" та постанові "Про дитячі будинки" [2, с. 86]. Ці документи проголошували ідею повноцінної уваги суспільства до справи охорони дитинства й виховання підростаючого покоління.

Насамперед, зазнала реорганізації мережа закладів педагогічної освіти, що готували вчителів початкової школи. Вона була представлена педагогічними курсами, які в 1920 р. отримали новий, затверджений Наркомосом навчальний план. Дослідники вважають, що саме з нього розпочалося подальше вдосконалення змісту освіти в середніх педагогічних навчальних закладах [7, с. 45]. На перших двох курсах навчальний план передбачав загальноосвітню підготовку через низький загальний рівень слухачів. Починаючи з другого року навчання, викладався цикл дисциплін загальнопедагогічної підготовки, що включав педагогіку, шкільну гігієну, історію освіти і виховання, методи позашкільної освіти та соціального виховання, психологію дорослої людини і дитини. Як і в інших навчальних закладах цього періоду, загальнопедагогічна підготовка майбутніх учителів була доповнена курсом "Педологія". Практична підготовка здійснювалася при базових (дослідно-показових) школах, які почали функціонувати при закладах педагогічної освіти з 1920 р. У першу чергу, така підготовка спрямовувалася на "нагромадження й узагальнення досвіду організації навчальної діяльності" [7, 46].

"Педологія" як провідний навчальний курс загальнопедагогічної теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів у 1920-х – першій половині 1930 – х рр. інтегрував новітні досягнення багатьох галузей науки досліджуваного періоду й позиціонувався як "наука про дитину" від дошкільного до юнацького віку [1, с. 220]. Розробкою теоретико-методологічних засад цієї дисципліни займалися провідні лектори тогочасних навчальних педагогічних закладів – С.А. Ананьїн, А.В. Володимирський, В.П. Протопопов, І. О. Соколянський, О. С. Залужний та ін. Змістовий компонент інтегративного курсу "Педологія" передбачав реалізацію декількох стратегічних та важливих напрямів фахової підготовки вчителів у забезпеченні наступності й повноцінності розвитку дитини: 1) розгляд розвитку дитячої особистості у контексті окремих галузевих дисциплін, які надають необхідну цільову інформацію з цього приводу; 2) розуміння важливості вивчення індивідуальної історії життя вихованців, їх психології, фізіології, й, особливо, соціального середовища з метою створення умов для наступності й правомірності педагогічних впливів.

У цьому сенсі зміст підготовки педагогічних працівників перспективно був спрямований на власне практичний компонент, який мав бути зорієнтований на "вивчення дітей, вивчення усіх зовнішніх проявів оточуючого їх життя, врахування усіх постійних і можливих змінних факторів, які вносять корективи у це життя, і, нарешті, постійне вивчення біологічних і психологічних законів еволюції людини такою мірою, щоб у кожний момент своєї творчої роботи вміти зрозуміти біологічний і психологічний зміст бажань дітей, передбачити їх потреби, знешкодити усі фактори, які гальмують розвиток і розширення цих потреб та інтересів, і постійно уважно спостерігати за дитячими зусиллями та усіляко сприяти їх реалізації" [5, 4].

Висновки. Підсумовуючи особливості становлення процесу підготовки вчителів початкової школи впродовж другої половини XIX – першої третини XX ст., варто зробити акцент на таких прикметних для цього періоду ознаках:

- зростання зацікавленості проблемами дошкільної і початкової освіти внаслідок масштабного руху громадськості за реформу шкільної системи, а відтак – підготовку кваліфікованих педагогічних кадрів;
- створення під юрисдикцією різних відомств закладів для підготовки вчителів початкової школи (учительські семінарії, педагогічні курси, вищі жіночі курси, педагогічні інститути), систематична увага наукової громадськості до вдосконалення змісту фахової підготовки та організаційної основи її забезпечення;
- оформлення змісту загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів й виокремлення двох її взаємопов'язаних складових – теоретичної та практичної. У рамках теоретичної – добір та структурування дисциплін навчального циклу, в рамках практичної – створення науково-практичних комплексів – педагогічний заклад та дослідні навчально-виховні установи при ньому - з метою відпрацювання майбутніми учителями на практиці необхідних методичних прийомів навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, а також проведення педагогічних спостережень за ними.

Література

1. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.): монографія / Н. М. Дем'яненко. – К.: ІЗМН, 1998. – 328 с.
2. Нариси історії українського шкільництва. 1905-1933 / за ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
3. Никольская А. А. Возрастная и педагогическая психология в дореволюционной России / А.А. Никольская. – Дубна: Изд. центр "Феникс", 1995. – 332 с.

4. Первый Всероссийский съезд по экспериментальной педагогике в Санкт-Петербурге (26 – 31 декабря 1910 года) / Приложение к Циркуляру по Варшавскому учебному округу за 1911 г. / под ред. Помощника Попечителя И. Посадского. – Санкт-Петербург, 1911. – 10 с.
5. Тарасевич Н.Н. Педология и ее значение в современном педагогическом строительстве / Н.Н. Тарасевич // Путь просвещения. – 1923. – № 4. – С. 1-22.
6. Ушинский К. Д. Проект учительской семинарии / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения: в 6 томах / К. Д. Ушинский ; сост. О. Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – Т. 2. – С. 81-107.
7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К.: "Магістр – S", 1998. – 200 с.

Л. И. Коломиец

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Резюме

В статье осуществлен историко-критический анализ тенденций, теоретико-практических подходов к решению проблемы подготовки учителя начальных классов к обеспечению преемственности обучения детей. Обозначен вклад в разработку исследуемой проблемы известных деятелей психолого-педагогической науки. Выявлены особенности оформления содержания общепедагогической теоретической и практической подготовки будущих учителей начальной школы во второй половине XIX – первой трети XX в. Выделена сущность ее психологической составляющей на основе анализа научного наследия представителей отечественной школы экспериментальной педагогики.

Ключевые слова: учитель начальной школы, общепедагогическая подготовка, составляющие содержания, организационные основы профессиональной подготовки.

L.I. Kolomyiets'

HISTORIOGRAPHICAL ASPECTS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS PROFESSIONAL TRAINING ENSURING TRAINING CONTINUITY

Summary

The article illustrates the historical and critical analysis of trends, theoretical and practical points of view on solving the problems of primary school teachers training ensuring the continuity of education for children. The contribution of the famous scientists to the development of the research problem is observed. The features of writing the content of comprehensive, theoretical and practical training the future teacher of primary school at the end of the 19th – first part of the 20th century are researched. The core of its psychological component based on analysis of scientific achievements of the representatives of the national school of experimental pedagogy's is defined.

Key words: primary school teacher, pedagogical training, professional education's content components, professional training organizational aspects, professional training organizational principles.

УДК 37.018.2

О. Б. Нич

ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В США У СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА МАЦЬКІВА

У статті окреслено погляди В.Мацьківа на сімейне виховання в українській еміграції США. Проаналізовано зміст, завдання, напрями і засоби виховання дітей в українській сім'ї у США. Обґрунтовано основні складові сімейного виховання: національне, морально-релігійне, фізичне, трудове та інтелектуальне. Автор також вказує на основні помилки у сімейному вихованні у діаспорі. У статті розглянуто найважливіші засоби виховного впливу у сім'ях українських емігрантів у США : навчання, традиції, нагорода, покарання, приклад дорослих, примус, читання українських книг.

Ключові слова: В.Мацьків, діаспора, сімейне виховання, США.

Постановка проблеми. З часу проголошення незалежності України наростає тенденція активного перегляду, переосмислення та об'єктивного висвітлення педагогічної думки в Україні. Інтенсивно заповнюються "білі плями" української історії в усіх сферах суспільного життя, триває бурхливий процес ренесансу української історіографії. Виняткового значення набуває повернення в українську наукову думку постатей і змісту діяльності маловідомих, забутих чи замовчуваних діячів культурно-освітнього поступу різних періодів нашої історії. До таких відносимо Володимира Мацьківа – педагога-практика, культурно-освітнього і літературного діяча. З 1944 року він перебував в еміграції, проте й за межами рідної землі продовжував активну працю в галузі освіти. Його ім'я все ще мало знане в історії української культури, водночас, педагогічний доробок викликає зацікавлення. Отож **метою статті** обрано погляди В.Мацьківа на сімейне виховання українських дітей в еміграції США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи педагогічні праці В.Мацьківа, доходимо до